

Zaak C-635/23

Verzoek om een prejudiciële beslissing

Datum van indiening:

23 oktober 2023

Verwijzende rechter:

Kammergericht (Berlijn, Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

20 oktober 2023

Verzoekende partij:

WBS GmbH

KAMMERGERICHT

Beslissing

[OMISSIS]

In de rechtshulpzaak betreffende:

het Europese onderzoeksbevel van het bureau voor de
corruptiepreventie en -bestrijding van de Republiek Letland van 25 april
2019

hier uitsluitend met betrekking tot:

WBS GmbH,

[OMISSIS]

heeft de Vierde strafkamer van het Kammergericht Berlin (hoogste rechterlijke instantie van de deelstaat Berlijn, Duitsland) op 20 oktober 2023 als volgt beslist:

Het Hof van Justitie van de Europese Unie wordt krachtens artikel 267
VWEU verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende vraag:

Kan een Europees onderzoeksbevel betreffende een maatregel die volgens het recht van de uitvaardigende staat enkel door de rechter kan worden bevolen, in samenwerking met een niet-rechterlijke validerende autoriteit door een andere bevoegde autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), ii), van richtlijn 2014/41/EU van het Europees Parlement en de Raad van 3 april 2014 betreffende het Europees onderzoeksbevel in strafzaken worden uitgevaardigd, indien een rechter van de uitvaardigende staat de onderzoeksmaatregel vooraf heeft goedgekeurd en daarmee aan de onderzoeks- en motiveringsplicht uit hoofde van richtlijn 2014/41/EU heeft voldaan?

Motivering:

1 A. Feiten

Op 5 april 2019 heeft het Letse bureau voor corruptiepreventie en -bestrijding een strafprocedure ingeleid op verdenking van grootschalige fraude, grootschalige wederrechtelijke verspilling van andermans eigendom en vervalsing van documenten alsook het gebruik van vervalste documenten ten opzichte van ambtenaren van een stichting in Riga (Letland). In het kader van zijn onderzoek heeft het bureau het noodzakelijk geacht om huiszoeken in de bedrijfsruimten van de ondernemingen FF GmbH en WBS GmbH in Berlijn (Duitsland) te verrichten en heeft het de onderzoeksrechter van de rechtbank van de voorstad Vidzeme van de stad Riga om goedkeuring van deze onderzoeksmaatregelen overeenkomstig de artikelen 179 en 180 van het Letse wetboek van strafvordering verzocht. De onderzoeksrechter heeft bij beschikkingen van 24 april 2019 het verzoek toegewezen en haar beslissing gemotiveerd met de overweging dat het aannemelijk is dat in de ruimten van voornoemde ondernemingen documenten, informatiedragers en voorwerpen aanwezig zijn die voor de procedure relevant zijn; het doel van de huiszoeking is om deze te vinden en in beslag te nemen en de huiszoeking is noodzakelijk en evenredig.

2 Op 25 april 2019 heeft het Letse bureau voor corruptiepreventie en -bestrijding als andere bevoegde autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), ii), van richtlijn 2014/41 een Europees onderzoeksbevel (hierna: „EOB”) uitgevaardigd, waarbij het de Bondsrepubliek Duitsland heeft verzocht om twee getuigen te horen en de – aan het EOB gehechte – bevelen tot huiszoeking van de onderzoeksrechter van 24 april 2019 ten uitvoer te leggen. Het openbaar ministerie van de Republiek Letland heeft het EOB gevalideerd en aan het openbaar ministerie in Berlijn verzonden.

3 Naar aanleiding van het daartoe strekkende verzoek van de openbare aanklager in Berlijn heeft ook het Amtsgericht Tiergarten (rechter in eerste aanleg, Duitsland) in Berlijn de huiszoeking in de bedrijfsruimten van FF GmbH en WBS GmbH gelast. Bij de daaropvolgende huiszoeken op 13 mei 2019 zijn talrijke bewijsstukken in beslag genomen.

- 4 De procesvertegenwoordigers van FF GmbH en WBS GmbH hebben bij de verwijzende rechter beroep ingesteld tegen de maatregel van rechtshulp en onder meer gevorderd dat de rechter vaststelt dat de vrijgave van het in beslag genomen bewijsmateriaal aan de Republiek Letland ontoelaatbaar is. Wat FF GmbH betreft, heeft de verwijzende rechter zich tot het Bundesgerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke en strafzaken, Duitsland) gewend met het verzoek om verduidelijking van een rechtsvraag met betrekking tot de ontvankelijkheid van het beroep; wat WBS GmbH betreft, heeft hij onder meer geoordeeld dat de vrijgave van bewijsmateriaal is toegestaan, mits gewaarmerkte afschriften van deze documenten in plaats van de originele in beslag genomen documenten worden overhandigd. Het bij WBS GmbH in beslag genomen bewijsmateriaal is nadien echter niet overhandigd, aangezien vanuit het oogpunt van het openbaar ministerie in Berlijn de uitkomst van de onderzoeksprocedure voor het Bundesgerichtshof moest worden afgewacht.
- 5 Na de beslissing van het Bundesgerichtshof heeft de procesvertegenwoordiger van WBS GmbH onder meer nogmaals een verzoek ingediend om vast te stellen dat de vrijgave van het in beslag genomen bewijsmateriaal aan de Republiek Letland niet toegestaan is. Hij is van mening dat de verwijzende rechter – overeenkomstig de bepalingen van nationaal recht die in een dergelijke mogelijkheid voorzien – opnieuw over de toelaatbaarheid van de vrijgave moet beslissen omdat de rechtssituatie is gewijzigd. Volgens het in de tussentijd gewezen arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: Hof²³) van 16 december 2021 in de zaak C-724/19 kan een EOB betreffende een maatregel die volgens het recht van de uitvaardigende staat enkel door de rechter kan worden bevolen, alleen door een rechterlijke autoriteit worden uitgevaardigd. De vrijgave van het in beslag genomen bewijsmateriaal is daarom in ieder geval nu dus ontoelaatbaar, omdat in de Republiek Letland enkel de rechter is bevoegd om de aan de inbeslagneming voorafgaande huiszoekingsmaatregel te bevelen, maar het EOB niet door een rechterlijke autoriteit is uitgevaardigd.
- 6 Het openbaar ministerie in Berlijn heeft het openbaar ministerie van de Republiek Letland gevraagd of het EOB zo nodig opnieuw door een rechter kan worden uitgevaardigd. Het openbaar ministerie van de Republiek Letland heeft geantwoord dat dit niet mogelijk is omdat het recht van de Republiek Letland daarvoor geen rechtsgrondslag biedt.
- 7 De verwijzende rechter heeft de beslissing over het verzoek om zich opnieuw uit te spreken over de toelaatbaarheid van de wederzijdse rechtshulp tot de beantwoording van de bij onderhavige beslissing gestelde vraag opgeschort en heeft uitstel van de vrijgave van het in beslag genomen bewijsmateriaal gelast.
- 8 B. Motivering van de prejudiciële vraag
 - I. De Vierde kamer van het Hof heeft op 16 december 2017 in de zaak C-724/19 geoordeeld dat artikel 2, onder c), i), van richtlijn 2014/41 van het Europees Parlement en de Raad van 3 april 2014 betreffende het Europees

onderzoeksbevel in strafzaken aldus moet worden uitgelegd dat het zich ertegen verzet dat een openbare aanklager in de fase van het opsporingsonderzoek bevoegd is om een EOB in de zin van deze richtlijn uit te vaardigen teneinde verkeers- en locatiegegevens in verband met telecommunicatie te verkrijgen, wanneer in een vergelijkbare binnenlandse zaak enkel de rechter bevoegd is om een onderzoeksmaatregel ter verkrijging van dergelijke gegevens te bevelen. In de ten grondslag liggende zaak had het Bulgaarse openbaar ministerie als een autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), i), van richtlijn 2014/41 zonder voorafgaande betrokkenheid van een Bulgaarse rechter vier EOB's uitgevaardigd teneinde verkeers- en locatiegegevens in verband met telecommunicatie te verkrijgen. Het ging om maatregelen die het Bulgaarse openbaar ministerie in een vergelijkbare binnenlandse zaak enkel na goedkeuring door een rechter had kunnen bevelen.

- 9 II. Indien de in het arrest van het Hof geformuleerde beginselen op de onderhavige zaak zouden worden toegepast, zou de verwijzende rechter moeten vaststellen dat de vrijgave van het in beslag genomen bewijsmateriaal aan de Republiek Letland niet toegestaan is.

De Duitse wetgever heeft de bepalingen van richtlijn 2014/41 betreffende de vereisten voor de bevoegdheid van de uitvaardigende autoriteit in § 91d, lid 1, van het Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (wet inzake internationale rechtshulp in strafzaken; hierna: „IRG”) als een ontvankelijkheidsvoorwaarde voor wederzijdse rechtshulp geformuleerd. § 91d, lid 1, IRG luidt als volgt:

(1) Wederzijdse rechtshulp is slechts toegestaan indien de verzoekende lidstaat voor zijn verzoek gebruikmaakt van het formulier in bijlage A of bijlage C bij de richtlijn betreffende het Europees onderzoeksbevel in de geldende versie dat

1. door een rechterlijke autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), i), van de richtlijn betreffende het Europees onderzoeksbevel is afgegeven; of

2. door een andere dan de in punt 1 bedoelde door de verzoekende lidstaat aangeduide bevoegde autoriteit is afgegeven en door een in punt 1 bedoelde instantie in deel L van het formulier in bijlage A bij de richtlijn betreffende het Europees onderzoeksbevel is gevalideerd.

- 10 Volgens § 91d, lid 1, IRG zou de vrijgave van het in beslag genomen bewijsmateriaal aan de Republiek Letland niet toegestaan zijn, omdat het EOB, voor zover het de onlosmakelijk met de vrijgave verbonden onderzoeksmaatregel betreft, door een onbevoegde uitvaardigende autoriteit zou zijn uitgevaardigd. Het bureau voor corruptiepreventie en -bestrijding zou in dit verband geen andere autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), ii), van de richtlijn zijn, aangezien het in een vergelijkbare binnenlandse zaak niet bevoegd zou zijn geweest om een huiszoeking te bevelen. Overeenkomstig de artikelen 179 en 180 van het Letse

wetboek van strafvordering kunnen huiszoekingen in beginsel alleen door een rechter worden gelast. De bepalingen luiden in de Engelse vertaling (bron: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv043en.pdf>), voor zover relevant voor de procedure, als volgt:

11 Section 179. Searches

12 (1) A search is an investigative action whose content is the search by force of premises, terrain, vehicles, and individual persons for the purpose of finding and removing the object being sought, if there are reasonable grounds for believing that the object being sought is located in the site of the search.

13 (2) A search shall be conducted for the purpose of finding objects, documents, corpses, or persons being sought that are significant in criminal proceedings.

14 Section 180. Decision regarding a Search

15 (1) A search shall be conducted with a decision of an investigating judge or a court decision. An investigating judge shall take a decision based on a proposal of a person directing the proceedings and materials attached thereto.

16 (2) [...]

17 (3) In emergency cases where, due to a delay, sought objects or documents may be destroyed, hidden, or damaged, or a person being sought may escape, a person directing the proceedings may conduct a search with the consent of a public prosecutor. [...]

18 De ontoelaatbaarheid van de wederzijdse rechtshulp, die bijgevolg vereist zou zijn indien de rechtsgrondslagen uit het arrest van het Hof in de zaak C-724/19 zouden worden toegepast, zou tot gevolg hebben dat het EOB door het openbaar ministerie in Berlijn op grond van artikel 9, lid 3, van richtlijn 2014/41 zou moeten worden teruggestuurd naar de Republiek Letland.

19 III. De verwijzende rechter betwijfelt echter of de uit het arrest van het Hof in de zaak C-724/19 voortvloeiende beginselen in casu ongewijzigd kunnen worden toegepast, dan wel of het daarentegen niet voldoende is dat een rechter in de uitvaardigende staat vóór de uitvaardiging van het EOB de betrokken onderzoeksmaatregel heeft goedgekeurd en daarmee aan de onderzoeks- en motiveringsplichten uit hoofde van richtlijn 2014/41 heeft voldaan.

20 1. Deze twijfels vloeien ten eerste voort uit het feit dat de beslissing van het Hof betrekking had op een autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), i), terwijl in casu een „andere door de uitvaardigende staat aangeduide bevoegde autoriteit” in de zin van artikel 2, onder c), ii), de uitvaardigende autoriteit is. De verwijzende rechter kan uit de beslissing van het Hof niet duidelijk opmaken of de daarin uiteengezette beginselen op dezelfde wijze van toepassing zijn op EOB's die

krachtens artikel 2, onder c), ii), worden uitgevaardigd. In de punten 29 en 30 van zijn beslissing heeft het Hof het volgende uiteengezet:

„29 Uit de bewoordingen van deze bepaling blijkt dus dat de uitvaardigende autoriteit in alle door deze bepaling gedekte gevallen bevoegd moet zijn in de betrokken zaak, hetzij als rechter, rechtbank, onderzoeksrechter of openbare aanklager, hetzij, indien het geen rechterlijke autoriteit betreft, als onderzoeksautoriteit.

30 Met een tekstuele analyse van deze bepaling op zich kan echter niet worden uitgemaakt of de uitdrukking ‚in de zaak bevoegde’ dezelfde betekenis heeft als de uitdrukking ‚overeenkomstig de nationale wetgeving bevoegd is opdracht te geven tot bewijsgaring’ en of een openbare aanklager dus bevoegd kan zijn om een Europees onderzoeksbevel ter verkrijging van verkeers- en locatiegegevens in verband met telecommunicatie uit te vaardigen wanneer in een vergelijkbare binnenlandse zaak enkel een rechter bevoegd is om een onderzoeksmaatregel ter verkrijging van dergelijke gegevens te bevelen.”

- 21 Volgens de verwijzende rechter zou hieruit kunnen worden afgeleid dat een andere autoriteit in de zin van artikel 2, onder c), ii), ook dan de bevoegde uitvaardigende autoriteit kan zijn indien naar nationaal recht enkel de rechter de maatregel mag bevelen en dat de – uiteraard ook in deze constellatie vereiste – betrokkenheid van een rechter in een dergelijk geval op een ander moment kan plaatsvinden.
- 22 2. Ten tweede verschilt de onderhavige zaak van de zaak die aan de beslissing van het Hof ten grondslag ligt, in die zin dat de onderzoeksmaatregel die volgens het recht van de uitvaardigende staat door de rechterlijke autoriteiten moet worden bevolen, vóór de uitvaardiging van het EOB door een rechter van de uitvaardigende staat is goedgekeurd en in dit verband noodzakelijk en evenredig werd geacht. Dit betekent volgens de verwijzende rechter dat de overwegingen die aan de beslissing van het Hof ten grondslag liggen, in casu grotendeels niet van toepassing zijn.
- 23 Volgens de verwijzende rechter baseert het Hof zijn beslissing hoofdzakelijk op de volgende drie argumenten:
 - (1) Alleen de autoriteit die naar nationaal recht bevoegd is om de betrokken maatregel te gelasten, kan de in de richtlijn voorziene onderzoeks- [artikel 6, lid 1, onder a)] en motiveringsplichten zinvol vervullen (zie punten 32 tot en met 34).
 - (2) Uit artikel 6, lid 1, onder b), van richtlijn 2014/41 blijkt dat de uitvaardigende autoriteit alleen het EOB kan uitvaardigen indien de in het EOB genoemde onderzoeksmaatregel in dezelfde omstandigheden in een vergelijkbare binnenlandse zaak had kunnen worden bevolen (punt 35).

- (3) Indien er een onderscheid zou zijn tussen de uitvaardigende autoriteit van het EOB en de autoriteit die bevoegd is om onderzoeksmaatregelen te bevelen in de binnenlandse strafprocedure, zou het risico bestaan dat het samenwerkingsstelsel wordt bemoeilijkt en de invoering van een vereenvoudigde en efficiënte regeling daardoor wordt ondermijnd (punten 36 tot en met 38).
- 24 a) De overwegingen 1 en 2 zijn naar het oordeel van de verwijzende rechter in casu irrelevant. Aan het onderzoeksplicht als bedoeld in artikel 6, lid 1, onder a), van de richtlijn heeft de naar nationaal recht voor de onderzoeksmaatregel bevoegde autoriteit vóór de uitvaardiging van het EOB voldaan; de bevoegde onderzoeksrechter heeft in haar beschikking verklaard dat de in Berlijn te verrichten huiszoekingen noodzakelijk en evenredig zijn. In tegenstelling tot de situatie waarop de beslissing van het Hof in de zaak C-724/19 is gebaseerd, waren er in casu geen bijzondere motiveringsvereisten waaraan moest worden voldaan. De uitvaardigende autoriteit heeft het EOB ook uitgevaardigd in de omstandigheden waarin de onderzoeksmaatregel in een vergelijkbare binnenlandse zaak had kunnen worden bevolen; zij heeft vooraf een verzoek om huiszoeking bij de rechter ingediend en de rechter heeft de huiszoeking goedgekeurd voordat het EOB is uitgevaardigd.
- 25 b) Volgens de verwijzende rechter blijft dan alleen overweging 3 over.
- aa) In dit verband vindt de verwijzende rechter ten eerste dat deze overweging genuanceerd moet worden bekeken. Hij is van mening dat het verplicht samenvallen van de uitvaardigende autoriteit van het EOB en de autoriteit die naar nationaal recht bevoegd is om de maatregel te bevelen, naast vereenvoudigingen ook tot complicaties kan leiden. Dit geldt met name voor lidstaten waarin de onderzoeksrechter, zoals in het Duitse rechtsstelsel, geen centrale rol in de opsporingsprocedure vervult, maar slechts incidenteel bij het onderzoek betrokken is, bijvoorbeeld bij de uitvoering van bepaalde door het openbaar ministerie gevraagde onderzoeksmaatregelen of bij het gelasten en bekrachtigen van dwangmiddelen waartoe volgens het nationale strafprocesrecht enkel de rechter bevoegd is. Het feit dat de onderzoeksrechter slechts incidenteel bevoegd is, betekent althans in het Duitse rechtsstelsel dat hij enkel op het moment van zijn beslissing over de processtukken beschikt en bovendien niet bekend is met de onderzoeksgebieden die geen betrekking op zijn beslissing hebben, noch met ontwikkelingen die zich na zijn beslissing voordoen. Indien de onderzoeksrechter als uitvaardigende autoriteit wordt aangemerkt, moet hij daarom in geval van vragen van de uitvoerende autoriteit, bijvoorbeeld op grond van artikel 6, lid 3, eerste volzin, van de richtlijn, eerst de dossiers opvragen en zich (opnieuw) vertrouwd maken met het onderzoek en de huidige stand ervan. Dit leidt tot vertragingen op het gebied van wederzijdse rechtshulp.
- 26 Ook dient ermee rekening te worden gehouden dat zich situaties kunnen voordoen waarin het EOB – zoals in casu – niet alleen betrekking heeft op onderzoeksmaatregelen die enkel de rechter kan bevelen, maar ook op

maatregelen waarvoor dat niet geldt. In een dergelijk geval is het mogelijk dat elke autoriteit een afzonderlijk EOB uitvaardigt voor het gebied dat onder haar bevoegdheid valt. De uitvoerende staat zou dan verschillende uitvaardigende autoriteiten als contactpersonen voor twee EOB's hebben, hoewel deze betrekking hebben op één feitencomplex. Ook dit kan volgens de verwijzende rechter het samenwerkingsstelsel bemoeilijken.

27 bb) Ten tweede vraagt de verwijzende rechter zich af of de met de beginselen uit de zaak C-724/19 samenhangende beperking van de beoordelingsvrijheid van de lidstaten bij de omzetting van richtlijn 2014/41 reeds door overweging 3 kan worden gerechtvaardigd. De twijfels van de verwijzende rechter zijn in dit verband ook gebaseerd op een vergelijking met de rechtssituatie bij het Europese aanhoudingsbevel, waarbij een onderscheid tussen de autoriteit die het bevel gelast en de autoriteit die het uitvaardigt, ondanks het ook daar relevante doel om een voorheen ingewikkeld samenwerkingsstelsel tussen de lidstaten te vereenvoudigen (zie overweging 5 van kaderbesluit 2002/584/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten), toelaatbaar wordt geacht (zie het arrest van de Grote kamer van het Hof van 27 mei 2019, C-509/18).

28 Derhalve vraagt de verwijzende rechter:

[OMISSIS] [herhaling van de prejudiciële vraag]

[OMISSIS]